Waarnemingenoverzicht 2009

Jeroen van Delft, Arthur de Bruin & Peter Frigge

Dit waarnemingenoverzicht omvat 2009. Er zijn weer heel veel waarnemingen aan het databestand toegevoegd; bijna 34.000 waarnemingen van amfibieën en reptielen en 12.000 waarnemingen van vissen. De resultaten zijn net als voorgaande jaren weergegeven in de vorm van kaarten per soort. Per soortgroep wordt een korte toelichting gegeven.

Het gaat bij de toegevoegde waarnemingen om zowel projectgebonden waarnemingen (meetnetten, het verspreidingsonderzoek) als zogenaamde losse waarnemingen. Dit laatste type waarneming is voor amfibieën, reptielen en vissen ook heel relevant. De meeste soorten migreren namelijk niet erg ver en de vondst van een kamsalamander, hazelworm of kleine modderkruiper wijst vrijwel altijd op de aanwezigheid van een populatie ter plaatse. Ook de landelijke inventarisatieweekenden waren, zoals altijd, weer goed voor erg veel waarnemingen. Alle waarnemers heel hartelijk bedankt voor het doorgeven van jullie waardevolle gegevens!

RAVON ontvangt ook waarnemingen vanuit diverse invoerportals en van instanties zoals Telmee.nl, Waarneming.nl en Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Ook deze organisaties danken wij hartelijk.

Amfibieën

De spreiding van waarnemingen over het land is ook in 2009 weer behoorlijk goed. Voor vrijwel alle provincies geldt dat uit het overgrote deel van de uurhokken tenminste één waarneming van een amfibie bekend is. De wat grotere witte gebieden liggen voornamelijk in Groningen, Friesland en Flevoland.
De verspreiding van de vuursalamander is heel goed bekend en er worden geen “nieuwe uurhokken” meer gevonden. Bij de Alpenwatersalamander vallen al jaren de vele uitzettingen op in het midden van het land. Jaarlijks zijn er “nieuwe uurhokken” die waarschijnlijk door recente uitzetting of uitbreiding vanuit oude uitzettingen ontstaan.
De vinpootsalamander toont een stabiel verspreidingsbeeld in Noord-Brabant en Limburg met een bekende al decenniaoude uitzetting in Drenthe. In 2009 zijn weer eens waarnemingen verzameld in het uiterste zuiden van Limburg. Daar komt de soort voor in een voor Nederland uniek habitat, namelijk hellingbossen. Het verspreidingsbeeld van de kleine watersalamander is al lange tijd goed bekend. Er zijn vooral veel “nieuwe uurhokken” gevonden in Noord-Holland, Friesland en Groningen en van bijna alle Waddeneilanden, Schiermonnikoog uitgezonderd, zijn vondsten gemeld.
Bij de kamsalamander zien we het bekende patroon met hier en daar een opvallende stip. De Italiaanse kamsalamander blijft aanwezig op de bekende plekken op de Veluwe.
Niet alleen de Alpenwatersalamander, maar ook de vroedmeesterpad is op grote schaal uitgezet, met name in Midden- en West-Nederland. Ook in Drenthe zijn twee geïntroduceerde populaties bekend. De inheemse populaties in Limburg worden intensief gevolgd en de verspreidingsgegevens uit vrijwel het gehele leefgebied zijn actueel. Ook de populaties van de geelbuikvuurpad in Nederland worden intensief gevolgd. Opvallend is de uitzetting in Zuidwest-Drenthe. Bij de knoflookpad zien we nagenoeg uitsluitend vondsten op bekende vindplaatsen. Opvallend is echter een nieuwe vindplaats in Overijssel (Boswachterij Staphorst). Van diverse knoflookpaddenpopulaties komen zorgelijke berichten binnen, zoals van enkele Midden-Limburgse plekken. Anderzijds bestaat bij veel waarnemers nog steeds het idee dat er in diverse provincies ontdekkingen mogelijk blijven. Wie gaat in 2011 zijn of haar geluk beproeven? Bij de gewone pad en rugstreeppad zijn weinig grote clusters met nieuwe uurhokken op de kaartjes te vinden. Het meest opvallend zijn de groepjes stippen bij de rugstreeppad op de noordelijke Veluwe en in het grensgebied van Overijssel, Drenthe en Friesland.
Bij de boomkikker is het vooral opvallend op hoeveel locaties de soort legaal en illegaal is ge(her) introduceerd. Enkele introducties zijn opvallend succesvol zoals in Meijendel en Zuidwest-Drenthe en aangrenzend Friesland. De heikikker is goed en redelijk gelijkmatig over alle provincies in kaart gebracht, alleen recente Zeeuwse waarnemingen ontbreken. Wie loopt weer eens deze bijna meest westelijke populatie ter wereld af? Opvallend is de vondst in de polder ten oosten van Amsterdam. Bij de bruine kikker en de groene kikkers treden geen bijzondere wijzigingen op. Er lijkt extra aandacht aan de meerkikker in Zeeland besteed te zijn. Van de Amerikaanse brulkikker is nog geen kaartje opgenomen. In 2009 is er slechts één dier gevonden in St. Oedenrode, nabij Eindhoven.

Reptielen

Ook bij reptielen kwamen uit vrijwel het gehele areaal waarnemingen binnen. Vooral in Overijssel, de Achterhoek en Limburg zijn wat minder reptielenwaarnemingen verzameld.
Van de hazelworm en zandhagedis zijn nauwelijks verrassingen te melden. Een opvallende stip voor de hazelworm zien we in het Groningse Bedum. Over deze opmerkelijke vondst werd in RAVON 32 reeds gepubliceerd. Leuk is dat in 2009 de verspreiding van de zandhagedis op het Zuidhollandse Goerree verder in kaart is gebracht. Bij de levendbarende hagedis vallen vooral twee nieuwe uurhokken op in het Friese Gaasterland, waarvandaan de soort al lange tijd slechts sporadisch is gemeld. Ook in Zeeland is melding gemaakt vanuit een “nieuw uurhok”.
Het kaartje van de muurhagedis is bekend; de kern Maastricht met elders in Zuid-Limburg en Nederland een aantal uitgezette populaties.
De gladde slang zorgt jaarlijks voor enkele verrassende vondsten. Zo is de soort weer aangetroffen op de Brunssummerheide. Van de meeste regio’s waar deze soort voorkomt bestaat een redelijk accuraat beeld, maar in Zuidwest-Drenthe ontbreken recente vondsten uit een groot aantal uurhokken. Bij de ringslang vallen enkele nieuwe vondsten op aan de randen van het bekende areaal, zoals op de grens van Zuid-Holland en Gelderland, Midden-Overijssel en Drenthe. Meldingen van ringslangen in Zuid-Limburg blijven binnenkomen en de soort lijkt er vanuit Duitsland vaste grond onder de voeten te krijgen. De kaart van de adder is traditiegetrouw een van de meest stabiele. Er is slechts één “nieuw uurhok” gevonden, namelijk aan de oostrand van de Veluwe. Verder valt het op dat deze soort zeer goed in het databestand zit en dat uit vrijwel alle populaties recente gegevens beschikbaar zijn.

Vissen

Voor de vissen zijn in 2009 vanuit alle delen van Nederland waarnemingen binnengekomen. In de Provincie Gelderland is duidelijk te zien dat er veel werk verzet is in het kader van de Gelderse Vissenatlas. Ook in Noord-Holland, Friesland en Noord-Brabant zijn de effecten van de enthousiaste werkgroepen en vele vrijwilligers goed terug te zien in het aantal waarnemingen. Een opvallende tendens in 2009 is de verdere opmars van exotische grondels in de grote rivieren. Van de Kesslers grondel zijn veel waarnemingen doorgegeven uit de Gelderse rivieren. Een nieuwkomer tussen de grondels is de Pontische stroomgrondel die voor het eerst in maart 2009 werd ontdekt in de Waal bij Nijmegen. Van de marmergrondel, die al sinds 2003 in Nederland voorkomt, werden diverse waarnemingen doorgegeven. Hiermee wordt duidelijk dat de soort zich verder heeft uitgebreid via de IJssel en de Maas. Van de zwartbekgrondel werden, naast de waarnemingen van de soort in het benedenrivierengebied, ook waarnemingen verzameld in de Waal en Rijn. Andere vissoorten uit de rivieren die veel werden doorgegeven zijn de barbeel en sneep. Beide soorten blijken steeds minder zeldzaam te worden in onze rivieren. Op de waarnemingenkaart van de meerval is een opvallende toename van het aantal waarnemingen te zien in de grote rivieren. De meerval wordt ook steeds vaker aan de hengel gevangen.
Van de typische poldervissen zijn van de grote modderkruiper, kleine modderkruiper en bittervoorn op diverse bekende locaties weer waarnemingen doorgegeven. Vooral van de kleine modderkruiper en de bittervoorn is het verspreidingbeeld beter bekend geworden; deze soorten werden op verschillende nieuwe plaatsen gevangen.

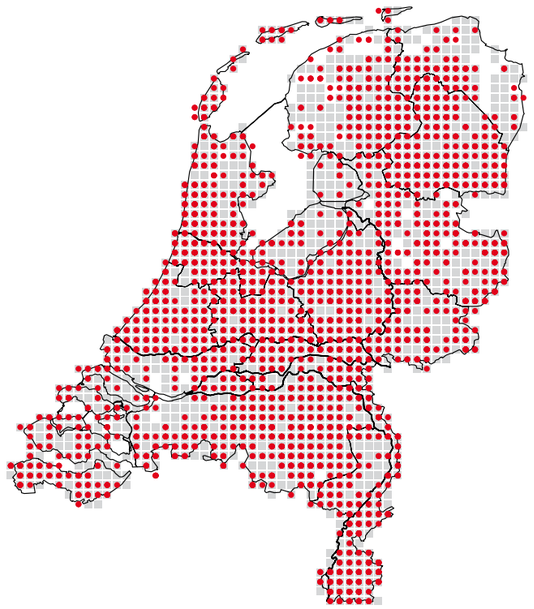
De kaarten geven een beeld van de verzamelde gegevens in 2009. Per soort zijn met een rode stip de uurhokken (5 x 5 km) weergegeven waar de desbetreffende soort in 2009 is waargenomen. De grijze vierkantjes geven aan waar de soort in de negen voorafgaande jaren is waargenomen (2000-2008). Behoudens enkele uitzonderingen komen deze grotendeels overeen met de waarnemingenoverzichten die de afgelopen jaren in RAVON zijn gepresenteerd. Nog niet alle gegevens zijn gecontroleerd op betrouwbaarheid.
Nadrukkelijk wordt gesteld dat, met name voor de vissen, deze kaarten niet de volledige verspreiding van soorten weergeven! Daarvoor moet een ruimere periode worden gehanteerd. Vooral bij de vissen zijn delen van het land onderbemonsterd.

ACO Pro

De oplossing voor de lange termijn. D.m.v. geleidingswanden worden amfibieën naar tunnels geleid waar ze kunnen beginnen aan een veilige oversteek.
tel. 0314 36 82 80 • www.aco.nl
ACO

amfibieën

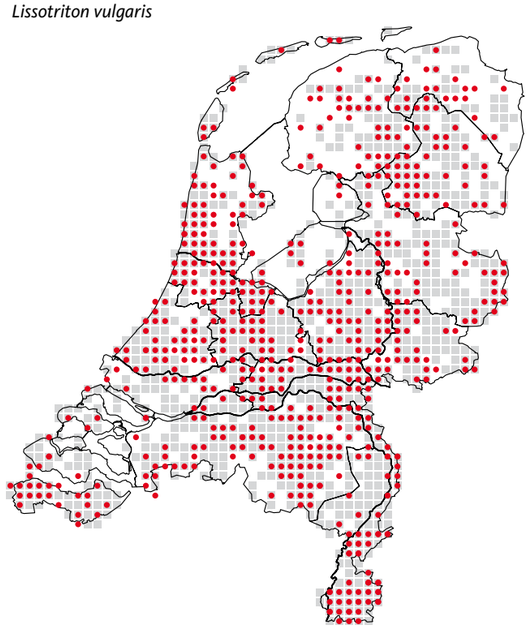
vuursalamander

Salamandra salamandra

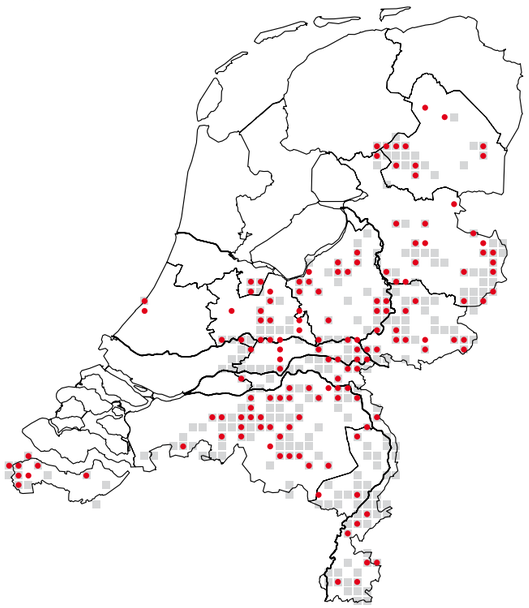
kleine watersalamander

Lissotriton vulgaris

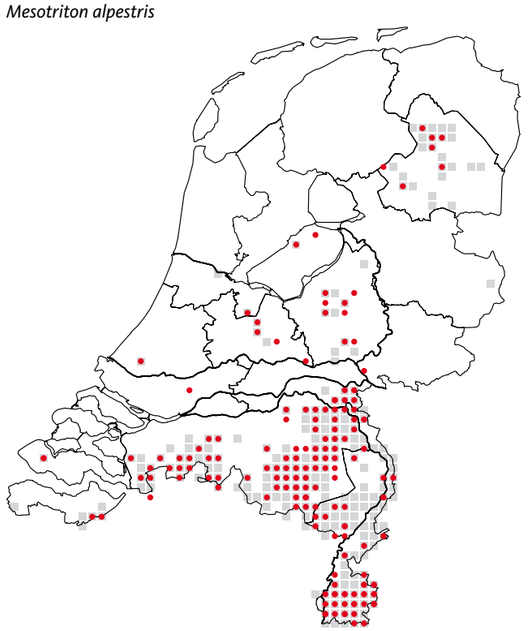
kamsalamander

Triturus cristatus

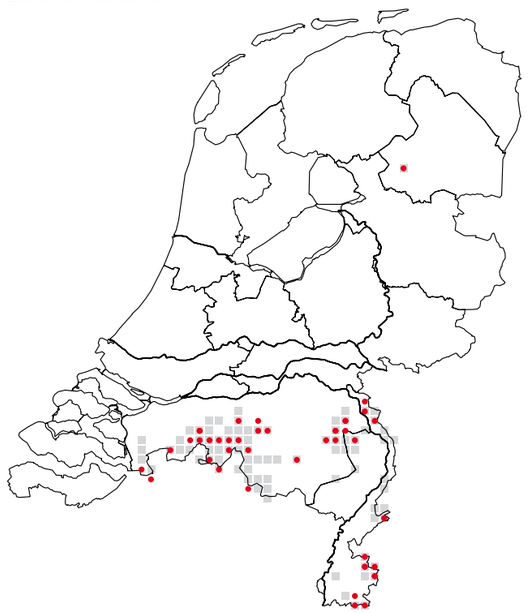
Alpenwatersalamander

Mesotriton alpestris

vinpootsalamander

Lissotriton helveticus

Italiaanse kamsalamander

Triturus carnifex

vroedmeesterpad

Alytes obstetricans

geelbuikvuurpad

Bombina variegata

knoflookpad

Pelobates fuscus

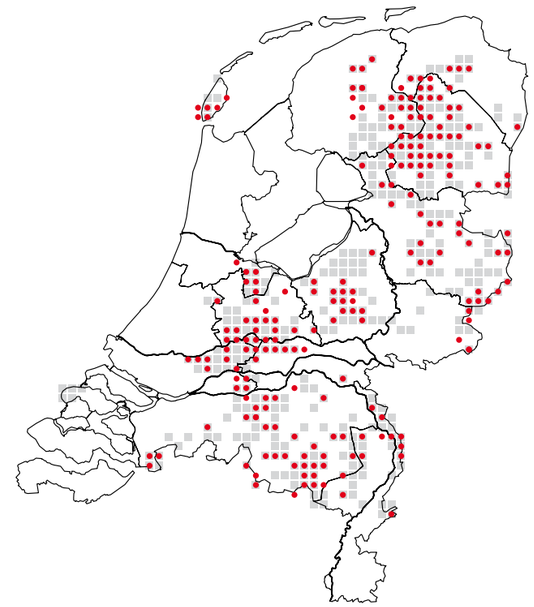
boomkikker

Hyla arborea

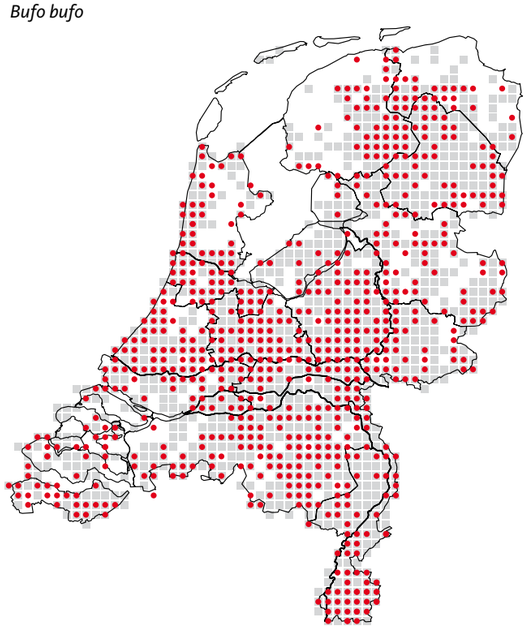
heikikker

Rana arvalis

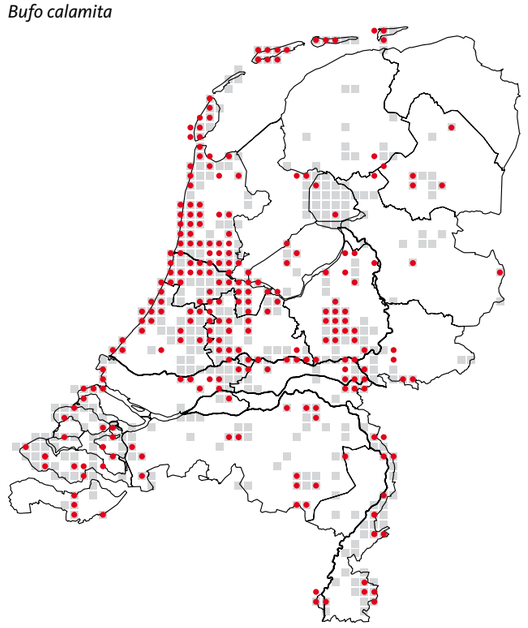
gewone pad

Bufo bufo

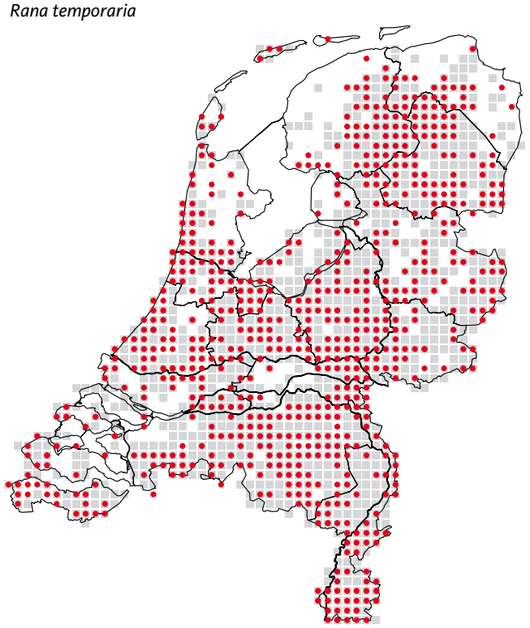
rugstreeppad

Bufo calamita

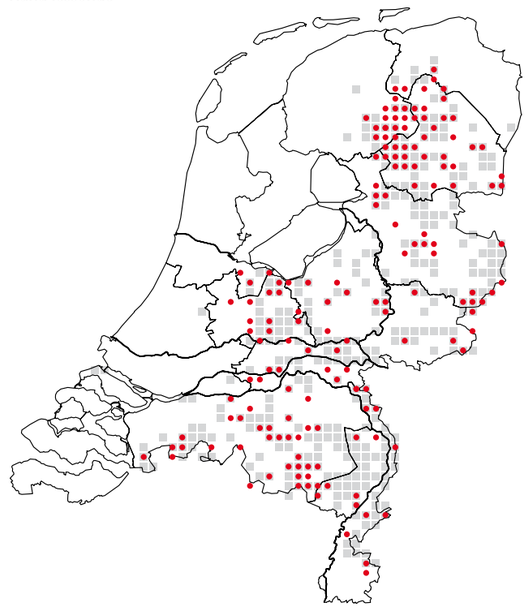
bruine kikker

Rana temporaria

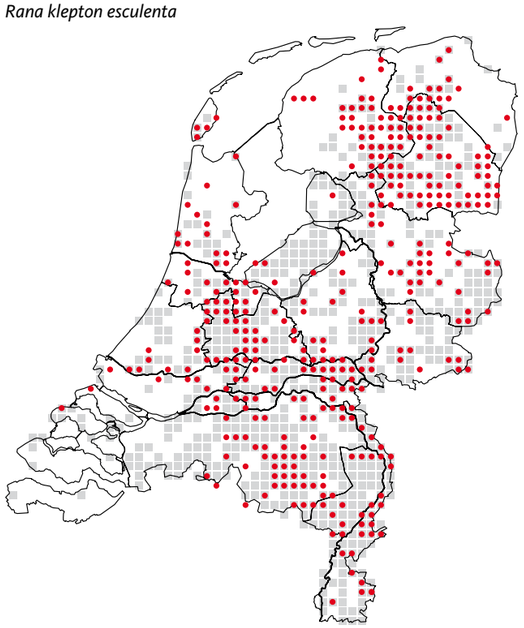
poelkikker

Rana lessonae

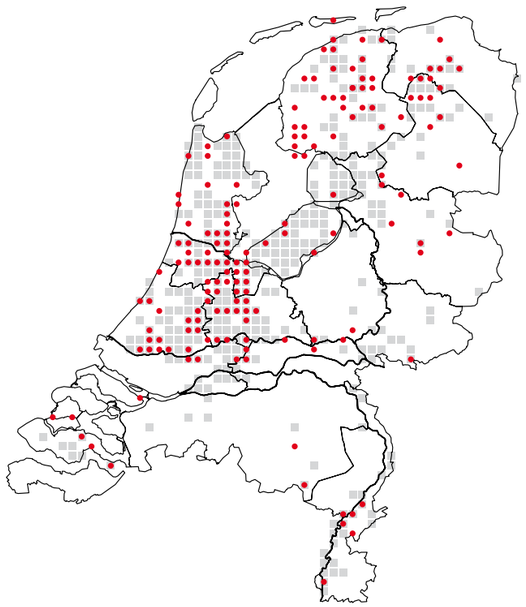
bastaardkikker

Rana klepton esculenta

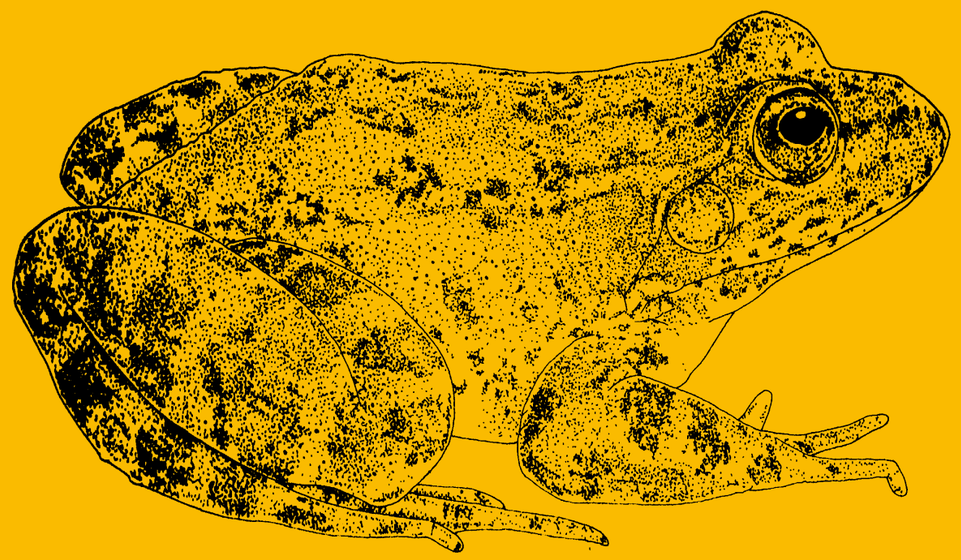

meerkikker

Rana ridibunda

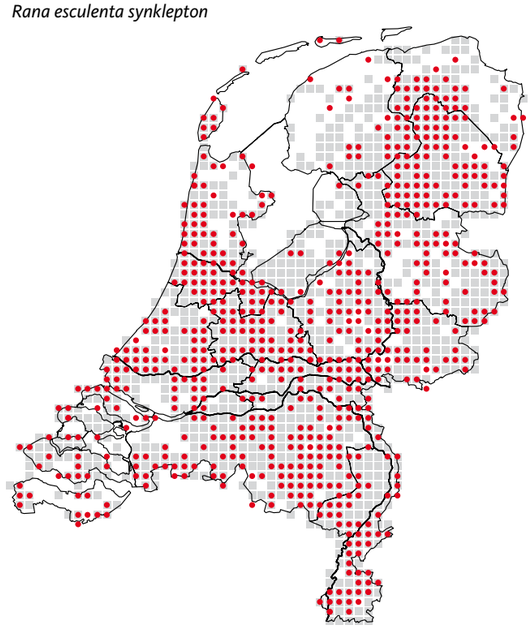

De oostelijke meerkikker (*Rana bedriagae*) is in de handel geweest en in België plant de soort zich voort. Hopelijk hoeven we nooit een verspreidingskaartje van deze soort in Nederland te plaatsen. (Tekening: Paul Veenvliet)

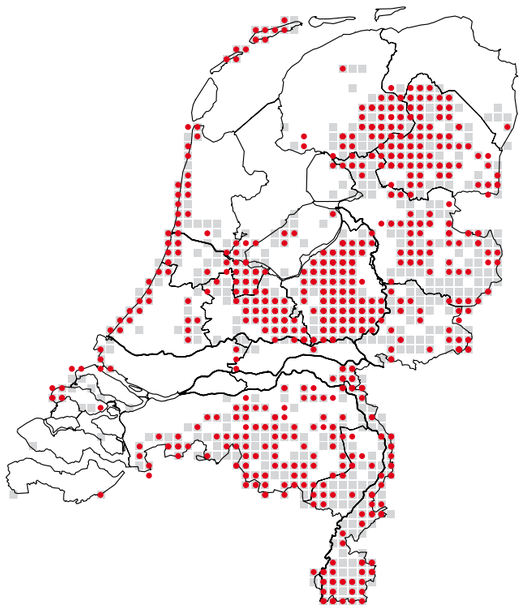

groene kikker 'complex'

Rana esculenta synklepton

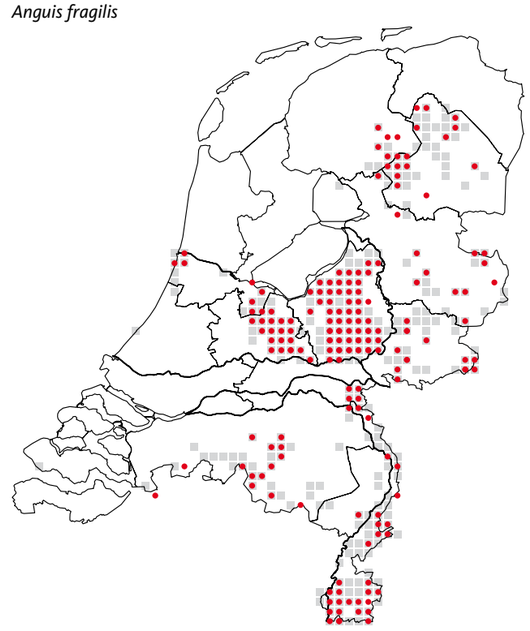

reptielen

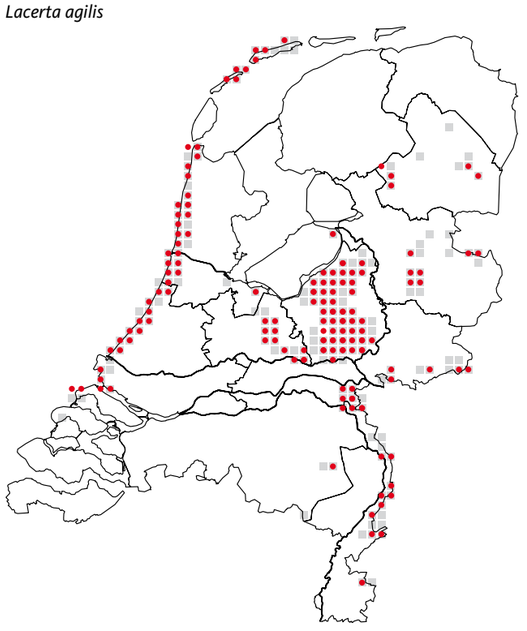
hazelwort

Anguis fragilis

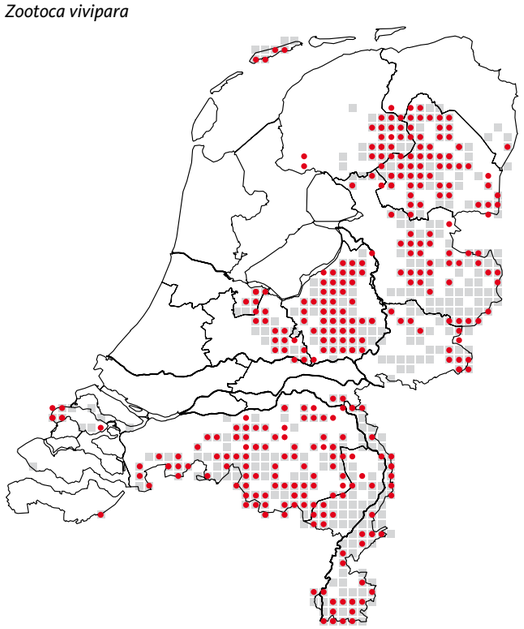
zandhagedis

Lacerta agilis

levendbarende hagedis

Zootoca vivipara

muurhagedis

Podarcis muralis

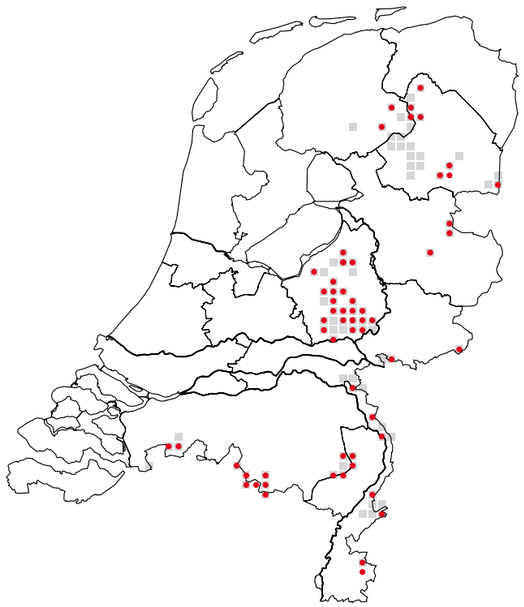

Zwaar getekende muurhagedis (*Podarcis muralis*) van het Italiaanse type. Door uitzettingen komen inmiddels diverse vormen van de muurhagedis in Nederland voor. (Tekening: Paul Veenvliet)

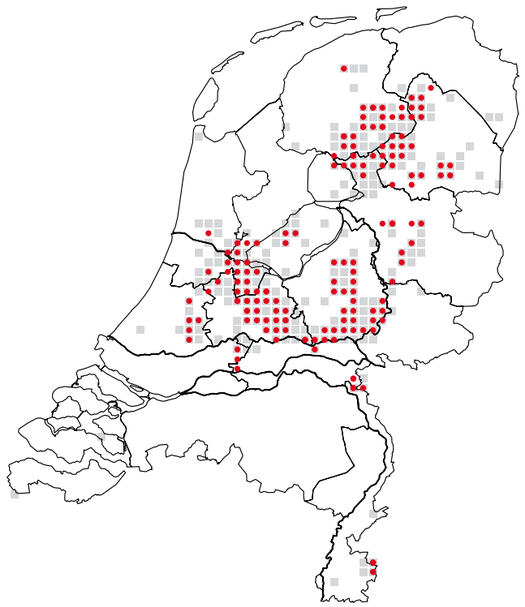
gladde slang

Coronella austriaca

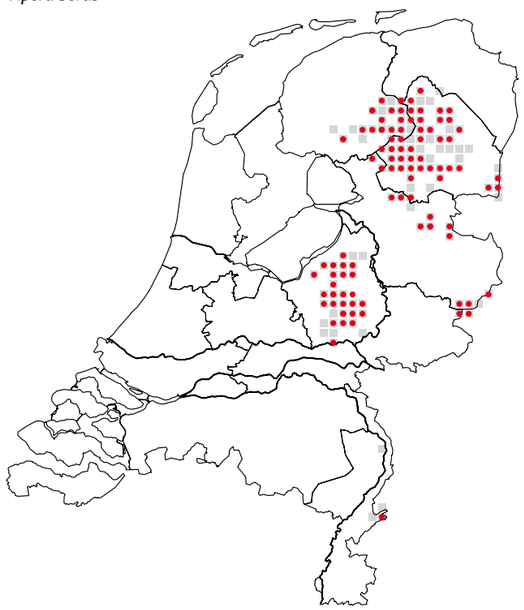
ringslang

Natrix natrix

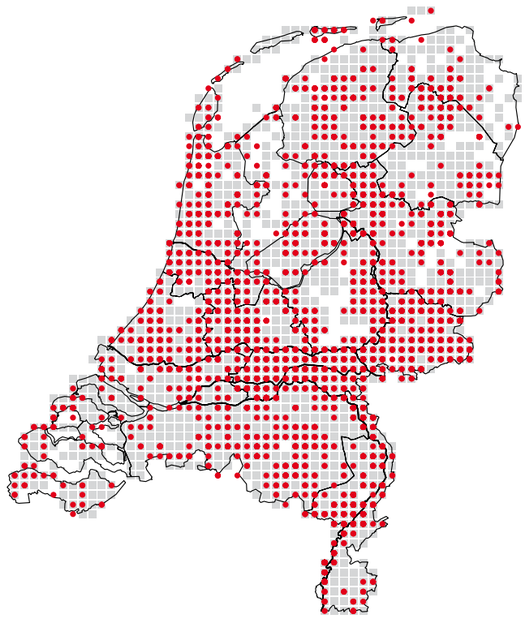

adder

Vipera berus

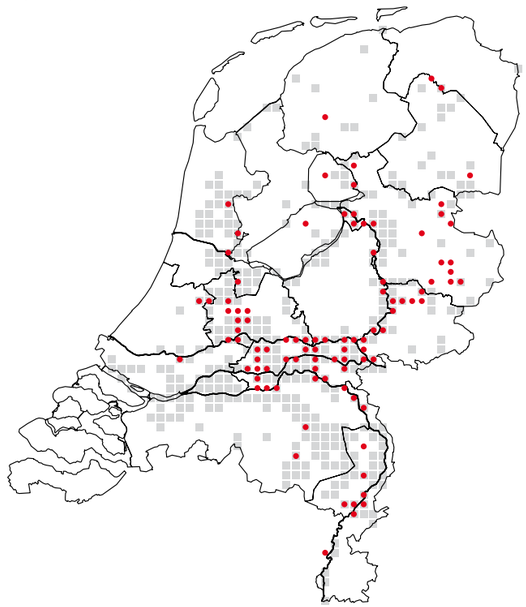

vissen

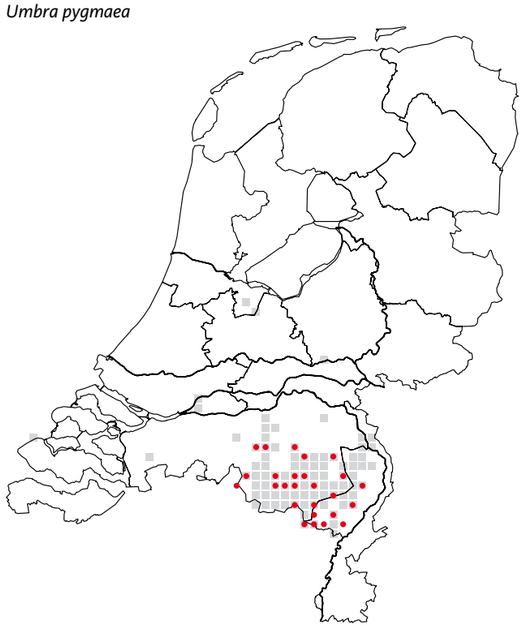
alver

Alburnus alburnus

Amerikaanse hondsvis

Umbra pygmaea

beekdonderpad

Cottus rhenanus

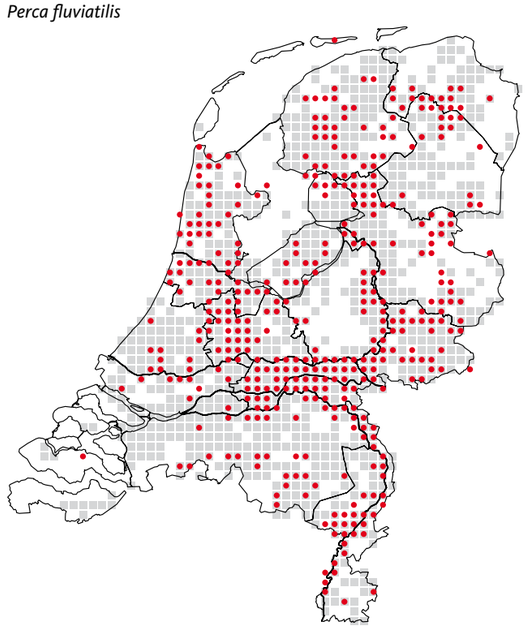
beekprik

Lampetra planeri

baars

Perca fluviatilis

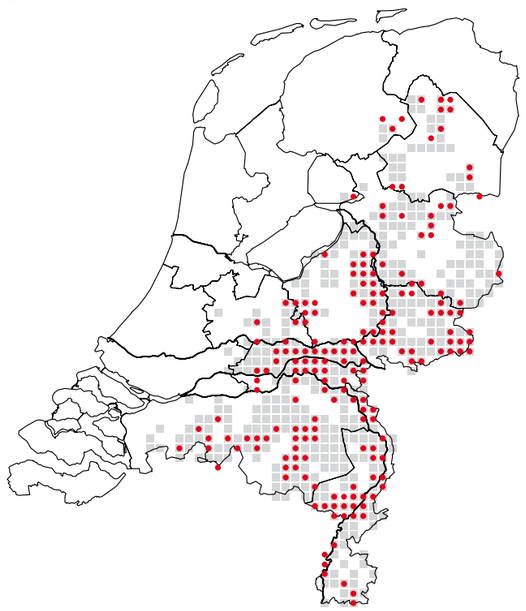
barbeel

Barbus barbus

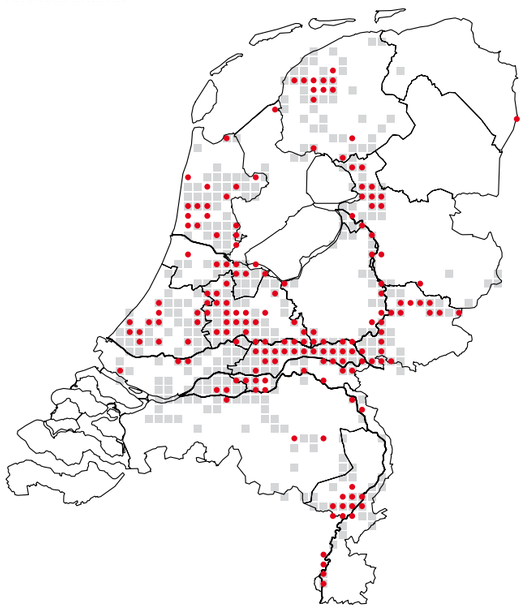
bermpje

Barbatula barbatula

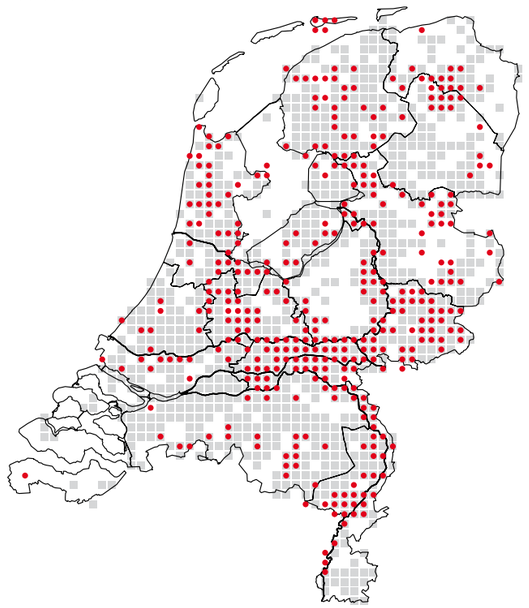
bittervoorn

Rhodeus amarus

blankvoorn

Rutilus rutilus

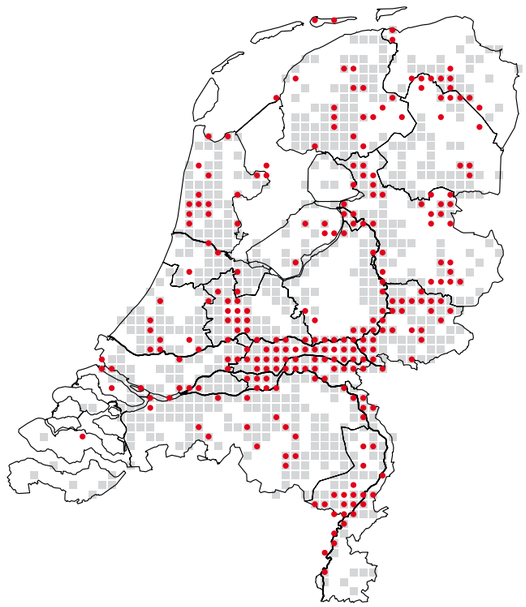
blauwband

Pseudorasbora parva

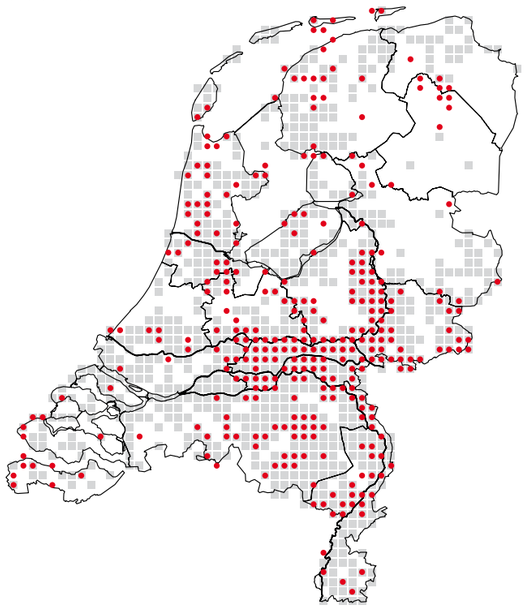
brasem

Abramis brama

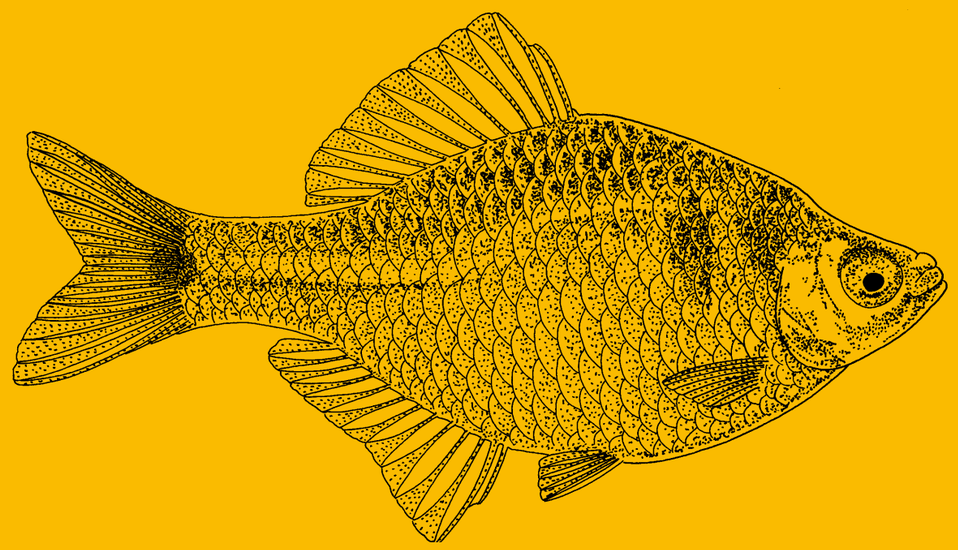

driedoornige stekelbaars

Gasterosteus aculeatus

De exotische bittervoorn (*Rhodeus ocellatus*) is verkrijgbaar in de handel en tot nu toe zijn er nog geen waarnemingen uit de Nederlandse natuur gemeld. Bent u al bekend met het onderscheid tussen *R. ocellatus* en onze eigen *R. amarus*?
(Tekening: Paul Veenvliet)

elrits

Phoxinus phoxinus

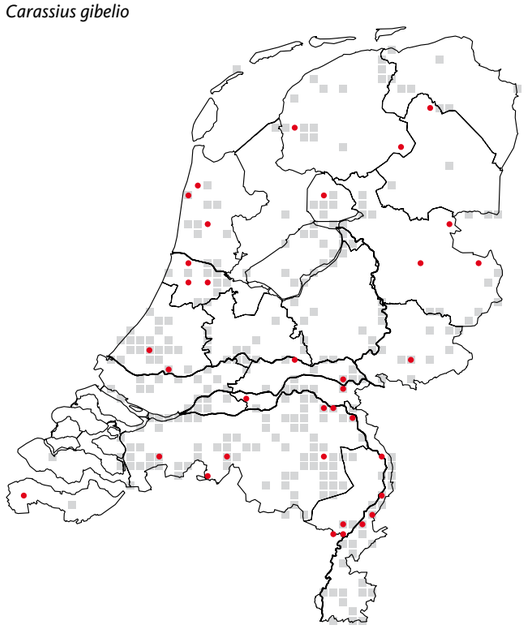
gestippelde alver

Alburnoides bipunctatus

giebel

Carassius gibelio

grote modderkruiper

Misgurnus fossilis

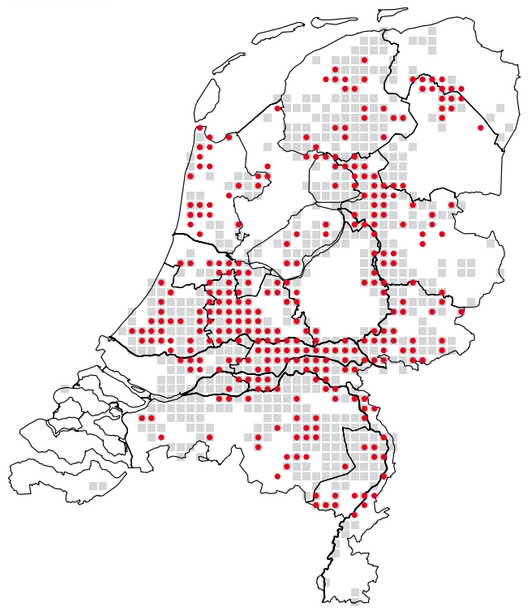
Kesslers grondel

Neogobius kessleri

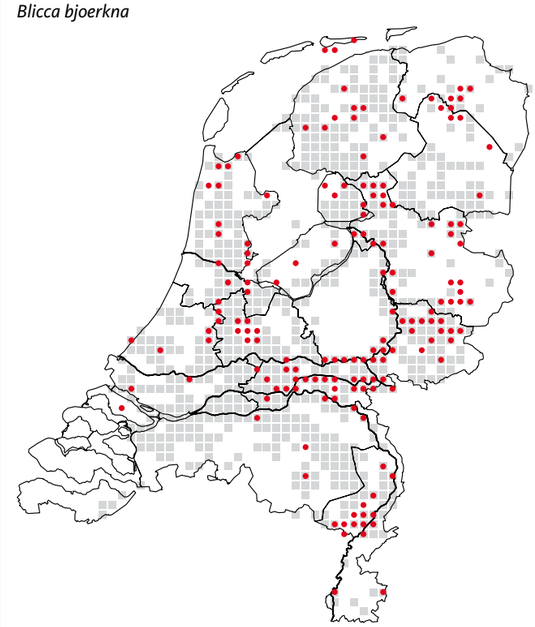
kleine modderkruiper

Cobitis taenia

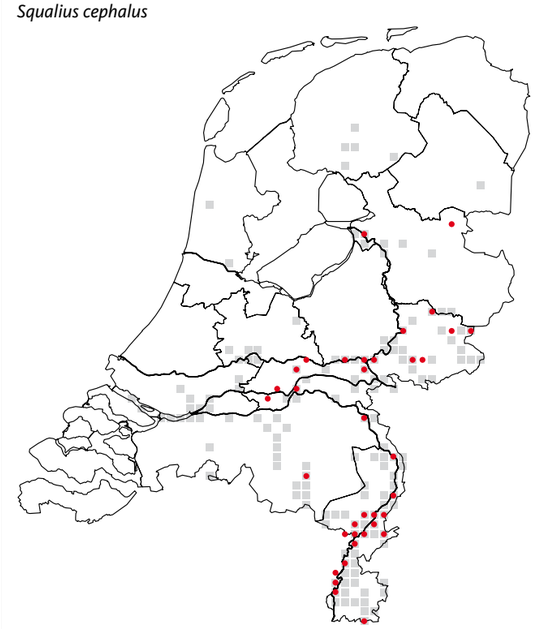
kolblei

Blicca bjoerkna

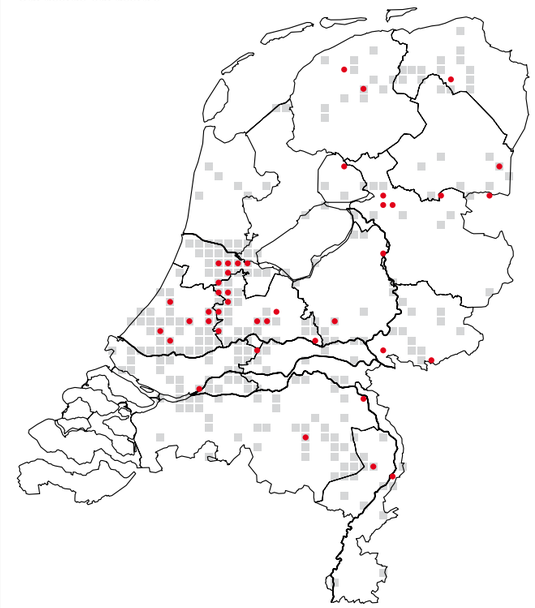
kopvoorn

Squalius cephalus

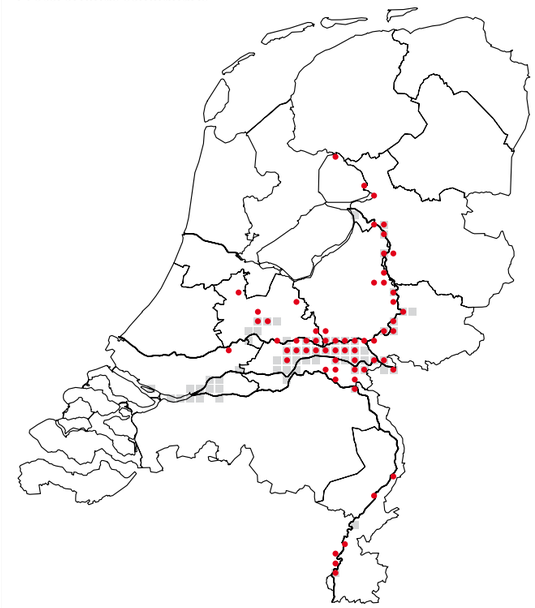
kroeskarper

Carassius carassiu s

marmergrondel

Proterorhinus semilunaris

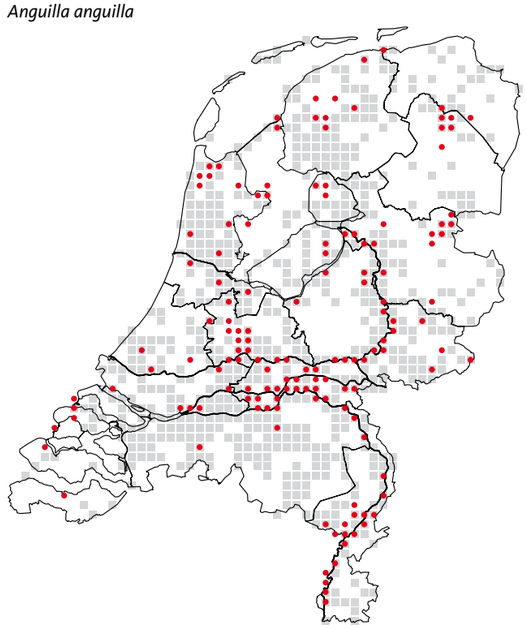
meerval

Silurus glanis

paling

Anguilla anguilla

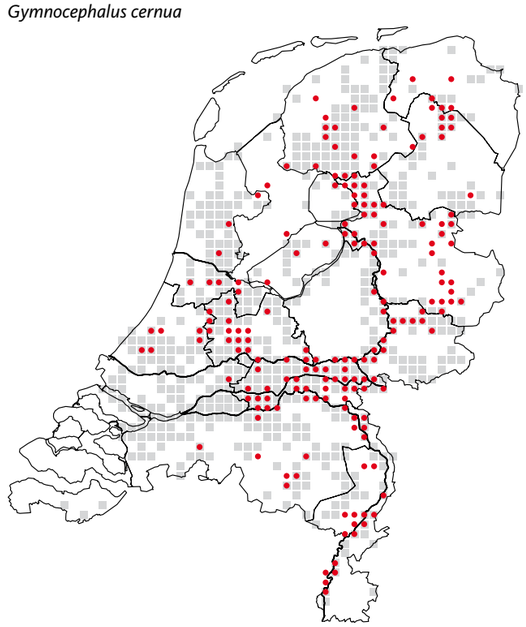
Pontische stroomgrondel

Neogobius fluviatilis

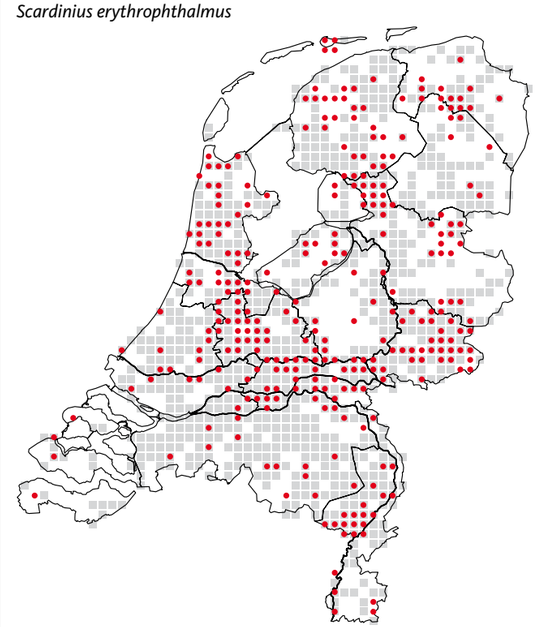
pos

Gymnocephalus cernua

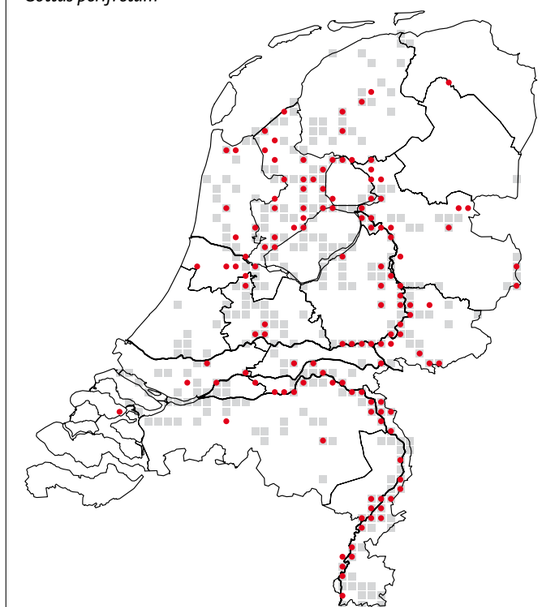
rietvoorn

Scardinius erythrophthalmus

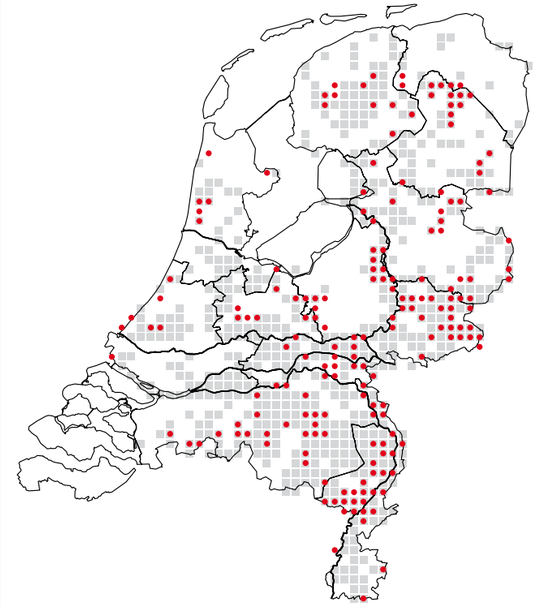
rivierdonderpad

Cottus perifretum

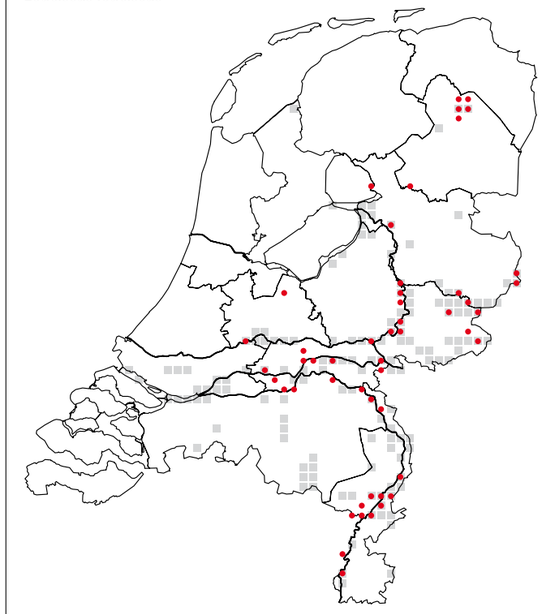
riviergrondel

Gobio gobio

serpeling

Leuciscus leuciscus

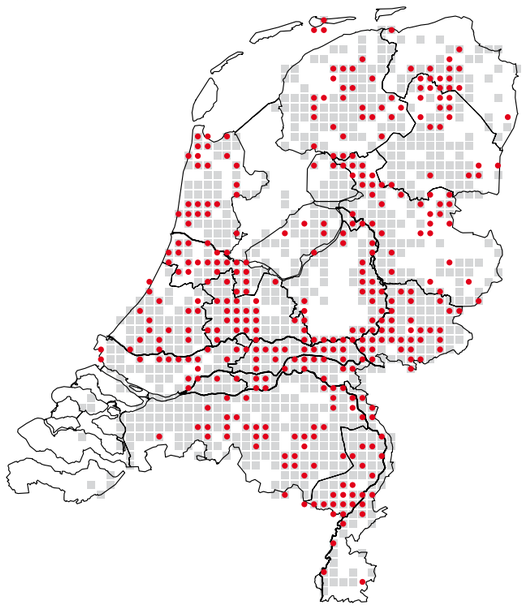
sneep

Chondrostoma nasus

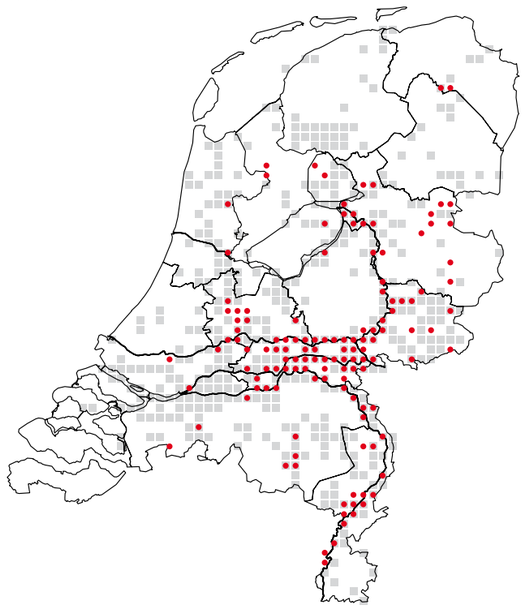
snoek

Esox lucius

winde

Leuciscus idus

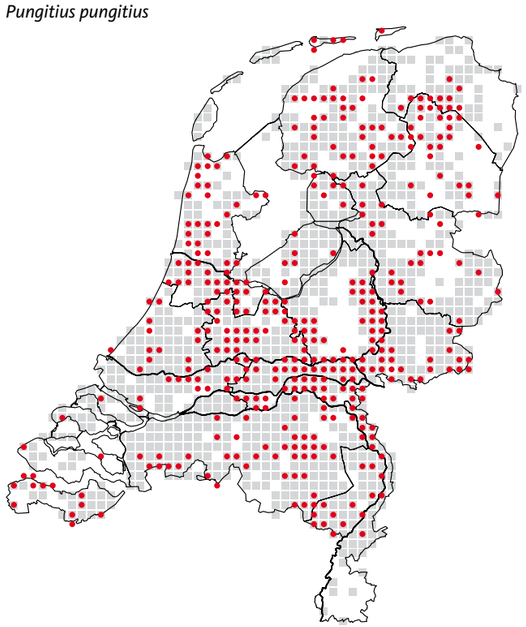
witvingrondel

Romanogobio belingi

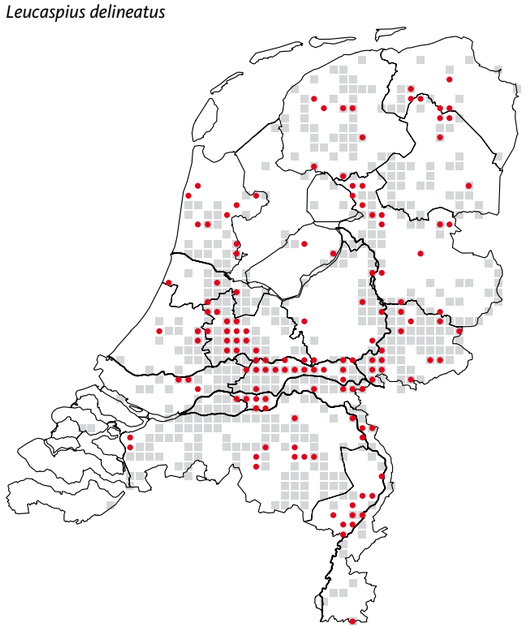
tiendoornige stekelbaars

Pungitius pungitius

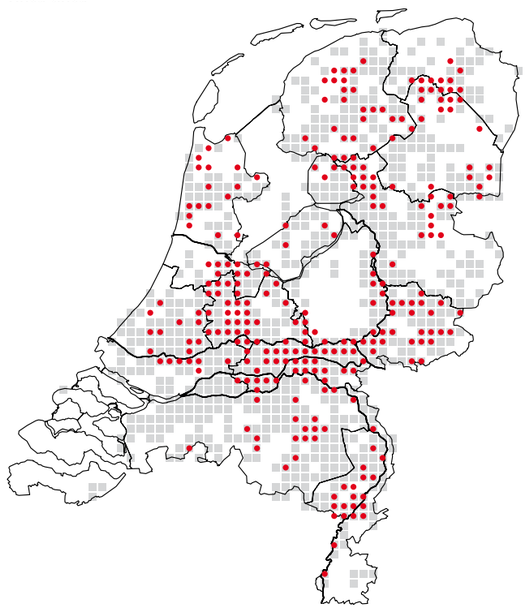
vetje

Leucaspius delineatus

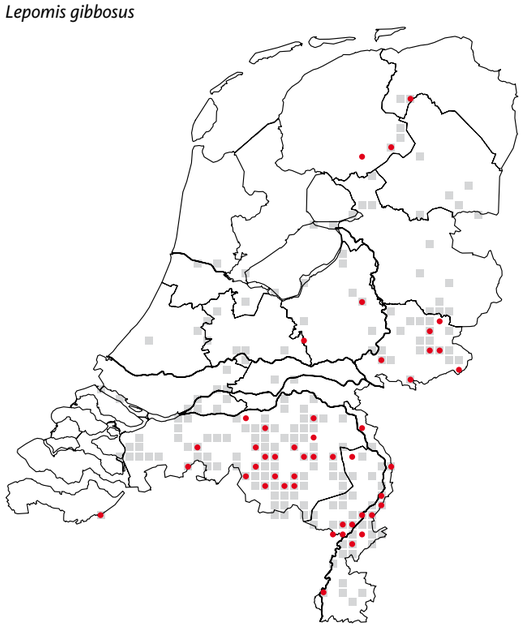
zeelt

Tinca tinca

zonnebaars

Lepomis gibbosus

zwartbekgrondel

Neogobius melanostomus

Zwartbekgrondel (Foto: Paul van Hoof)

NATUURPLAZA
van waarneming tot wetenschap

Natuurplaza

Vijf organisaties onder één dak die samen werken aan de ontwikkeling en verspreiding van toepasbare kennis voor natuurbeheer. Gehuisvest in Nijmegen biedt Natuurplaza onderdak aan:

- 120 medewerkers
- 20.000 vrijwilligers
- Meer dan 22,5 miljoen datarecords

Natuurplazapartners zijn: RAVON, SOVON, FLORON, Zoogdiervereniging en Stichting Bargerveen.

www.natuurplaza.org

Klaar voor de winter!

Vivara
Natuurbeschermingsproducten
vivara

1 *Keramische Mok Kikker*

Drink uw koffie of warme chocomel deze winter uit deze speciaal voor RAVON ontwikkelde kikkermok van Vivara!

De mok is gemaakt van keramiek en vaatwasmachine- en magnetronbestendig.
Ook leuk als cadeau!

Formaat: hoogte 9 cm, Ø 8,7 cm.
Prijs: € 3,99*
Art. nr. 97189

2 *Kikker -en paddenhuis*

Geef de kikkers en padden in uw tuin een veilig en beschut onderkomen!
U bestelt dit kikker- en paddenhuis deze winter bij Vivara voor slechts
€ 14,95* i.p.v. € 17,95!
Art. nr. 91010

* bij een bestelwaarde onder € 50,- rekenen wij € 4,99 verzendkosten.

Bel nu 0478-517960 om deze producten te bestellen of om onze gratis catalogus aan te vragen. Deze aanbieding geldt alleen bij telefonische bestelling onder vermelding van actiecode **H1961**. Deze actie is geldig tot 28-02-2011.

www.vivara.nl

ARFMAN
faunatechniek & hekwerk
voor amfibieën en reptielen!

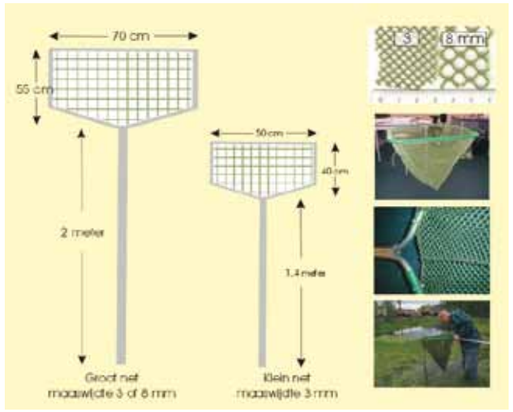
Arfman Hekwerk B.V.
Ondernemersweg 15
7451 PK Holten
Tel: 0548 36 29 48
Fax: 0548 365042
Internet: www.arfman.nl
email: info@arfman.nl

U kunt bij Arfman terecht voor advies, ontwerp en realisatie van uw amfibieën passage. Enkele producten van Arfman zijn de amfibie geleidegoot en verschillende amfibie geleidingswanden. Arfman is dealer van ACO PRO producten.

Deze schepnetten zijn in voorraad en te koop bij RAVON.

Bestellen kan via onze website of via kantoor@ravon.nl

RAVON voor U

Stichting RAVON zet zich in voor de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland. RAVON adviseert overheden, terreinbeherende organisaties en overige instanties met betrekking tot natuurbeheer en –behoud en is actief op het gebied van onderzoek, educatie en voorlichting. De professionele organisatie van RAVON (ruim 30 medewerkers) is gehuisvest op de Radboud Universiteit te Nijmegen en op de Universiteit van Amsterdam (RAVON Werkgroep Monitoring).

Adresgegevens

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
024-7410600

Bezoekadres (Natuurplaza):
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
(gebouw Mercator III)

RAVON Werkgroep Monitoring
Postbus 94766
1090 GT Amsterdam
020-5257332

Bezoekadres (UvA):
Mauritskade 57
1092 AD Amsterdam
(gebouw Zoölogisch Museum)

De ledenadministratie is ondergebracht in Nijmegen en kunt u bereiken via het algemene nummer of door een email te zenden aan kantoor@ravon.nl.

Werkgroepen en afdelingen

Binnen RAVON zijn meerdere werkgroepen en provinciale afdelingen actief. Zij leveren een grote bijdrage aan onderzoek, beheer en bescherming van onze soorten, geven voorlichting en organiseren excursies en inventarisatieweekenden.
Informatie over de werkgroepen en afdelingen en hun geplande activiteiten, alsmede actuele adresgegevens van de contactpersonen kunt u vinden op www.ravon.nl.

Websites

De belangrijkste websites van RAVON zijn:
www.ravon.nl (de website met actuele informatie over RAVON en haar soorten)
www.padden.nu (de website voor iedereen die betrokken is bij de jaarlijkse paddentrek)
www.kikkercam.nl (de website met filmpjes en live-beelden van amfibieën in een vijver)
Wilt u RAVON helpen bij het beschermen van onze soorten en het goed beheren en herstellen van hun leefgebieden dan zijn waarnemingen van groot belang. Geef uw waarnemingen online door op:
www.telmee.nl

Speciaal voor U

Ieder jaar organiseert RAVON een landelijke dag en inventarisatieweekenden voor haar donateurs en vrijwilligers. Daarnaast kunt u deelnemen aan cursussen, workshops en lezingen. De aankondigingen vindt u op www.ravon.nl Via onze webwinkel kunt u met korting boeken, DVD's en veldmaterialen aanschaffen. Ook stellen wij informatiepakketten beschikbaar voor het werven van nieuwe leden.
Zoekt u meer achtergrondinformatie over onze soorten dan kunt u onze zeer uitgebreide bibliotheek raadplegen. Neem hiervoor contact op met onze bibliothecaris: bibliotheek@ravon.nl
Actieve vrijwilligers ontvangen 4x per jaar onze nieuwsbrief schubben & slijm.

Samenwerking

RAVON participeert in enkele samenwerkingsverbanden op het gebied van natuuronderzoek en –bescherming zoals Natuurplaza, Stichting Veldonderzoek Flora en Fauna (VOFF), Platform Soortbeschermende Organisaties (PSO) en het Vissennetwerk. Internationaal participeren wij in Societas Europaea Herpetologica (SEH), International Union for Conservation of Nature (IUCN) en European Pond Conservation Network (EPCN).

RAVON